

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

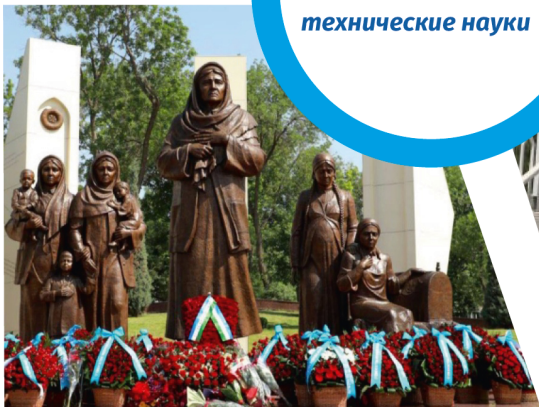
Илимий-методикалық журнал

№ 3 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

3-сан 2024

март

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Улфат МАХҚАМОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Сафо МАТЧОН
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Шуқурилло МАРДОНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Раъно ОРИПОВА
Интизар АБДИРИМОВА	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Фуркат РАЖАБОВ
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Умида БАҲАДИРОВА	Дилшода САПАРБАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Феруза САПАЕВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Вохид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

Qurbonova B. B., Davlatova H.U. Muloqotda nutqiy axtarlarning aks etishi	8
Sayfutdinova D. P. Tilak nutqiy janrining tashkiliy va matnii kompozitsion tuzilishi	16
Halimova M. M. O'zbek tilida "head/bosh" konsepti lisoniy ifoda vositalarining nominativ maydoni	24
Matmusaeva H. "Aёллар адабиёти" тушунчаси ва аёл ижодкор нигоҳи	31
Давлатова Х.У., Эргашев Ш. Jahon lingvistikasida bolalarning nutq oqitishi bo'yicha tadqiqotlar tahlili	39
Umaraliyeva J.U. Zavqiy asarlarida qo'llangan toponimlar	46
Karimova S. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilar nutqi va tafakkurining o'stirilishi	53
Azamatova O.O. O'zbek tilida artionimlarning qo'llanilishi	57
Xalilova Z. Frazelogik birliklar	61
Mamatkulova N. Bo'lajak filologlarning nutq madaniyatini shakllantirish uchun o'yin metodlaridan foydalanish	69
Maxmadiyeva G. Rus tili darslarida immersiv texnologiyalardan foydalanish metodikasi	74
Навбатова Р. Узбекская проза 20-30 годов XX века: культурное наследие и новаторство	79
Миротин О., Умаров А. Индивидуально-авторское осмысление чеченской войны в романе А.А. Проханова «Чеченский блюз»	85
Умаров А. Технологии обучения русскому языку с использованием аудиовизуальных средств	91
Бегалиев Ш.Ю. Алгоритм в обучении грамматическим явлениям английского языка	95
Yuldashev N., Dr. Danish Ather. Methodological foundations of automated question generation (ASY) for learning management systems using artificial intelligence (SI) and natural language processing (TQI)	101
Kakhorova M. Learning medical terminologies is not as difficult as it sounds	108
Utambetova A. Scientific and methodological foundations for improving communication skills using the scaffolding method when teaching a foreign language	113
Avalboyeva M. Q. Formation and classification of the lexical layer of the language	121

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Abdug'aniyev O.T. Yangi O'zbekiston ijtimoiy taraqqiyotida talaba-yoshlarni umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentligini rivojlantirish	130
Shadiyeva N. Aqli zaif bolalarga matematikani o'rgatishning samarali usullari	136
Toshpulova N. Eshitishda nuqson bo'lgan bolalar bilan korreksion ishlarda o'yin texnologiyalari	145
Meliqo'ziyeva M., Abdullajonova Sh. O'zbekiston Respublikasida pedagog shaxsiga qo'yilgan talablar va uning konseptual asosi	154
Mirzayev Sh. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim me'yoriy hujjatlarini takomillashtirish muammolari va istiqbollari	159
Abdullaeva S., Yuldasheva M. Dual ta'lim tizimining avzalliklari va ta'lim sifatiga ta'siri	165
Oqnezarov T., Kadirov T. O'qituvchilarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari	171
Jo'rayev F. Deviant o'smirlar bilan ishlashda ijtimoiy sheriklik tizimi	176
Muxiddinov O. Milliy tarbiyaning o'rta maktab yuqori sinf o'quvchilarining jismoniy rivojlanishi va sifatiga ta'siri	182
Isayeva G.P. Xoja Axbad Yassaviyning komil inson haqidagi qarashlari tahlili	188
Нурбоев Ш. Халқ достонларини ўғранишда илмийлик тамойили	193
Pirmanova G. O'smirlarning intellektual va ijodiy faoliyatini rivojlantirish	197
Nurmatova F. Tibbiyot oliygohlarida rus tili fanini xorijiy talabalarga chet tili fani sifatida o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari	205
Ismoilov T. Vaziyatga va auditoriyaga qarab verbal muloqot uslubini moslashtirish qobiliyatini rivojlantirish	210

Turg'unov M. Talabalarni aksiologik yondashuv asosida kasbiy pedagogik faoliyatini metodikalarda ko'rish	215
Qodirov A. Kommunikativ kompetensiya bo'yicha milliy va xalqaro modellar va ularni ixtisoslashtirilgan maktablar sharoitida amaliyotga joriy etish	219
Mamadov N., Jumaev A. Kompetentlikka asoslangan yondashuv orqali pedagoglarni kasbiy rivojlantirish masalalari	226
Namozova D. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi kreativ kompetentligini oshirish texnologiyalarini takomillashtirishning pedagogik talablari	231
Qirg'izov I., Mamajonova D. Qadimiy sharq musiqa san'ati rivojida ayol xonandaligining nazariy asoslari	240
Rustamov I. Doira cholg'usining ijroviy uslublarini shakllantirish pedagogik muammo sifatida	247
Nasritdinova M. Artpedagogik yondashuv asosida bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining ijodiy kompetentligini rivojlantirishda qo'llaniladigan artpedagogik texnologiyalar	252
Abdusattorov A. Orkestr sinf darslarini olib borishda ta'lim samaradorligini oshirish	258
Nomonjonov B. Musiqa o'qituvchisini amaliy darslarga tayyorlashning dolzarb vazifalari	263
Karimova N.R., Abdukadirov I.A. Bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashning pedagogik asoslari	267
Nasrullayeva F. O'quvchilarda texnik idodkorlik qobiliyatlarni rivojlantirish va uning o'ziga xos xususiyatlari	272
Tillabayeva G. Taym-menejment texnologiyasini rivojlantirish boshqichlari	277
Axmedov A. Bo'lajak psixologlarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish dolzarb muammo sifatida	281
Yo'ldosheva D. Akmeologik yondashuv asosida bo'lajak pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi	291
Raximova F. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida dars tashkil etish	298
Raximova F. Pedagogik-psixologik muammolarni hal qilish jarayonida bo'lajak o'qituvchining kasbiy tafakkurini rivojlantirish	303
Muminova D. Shark mutafakkirlarining manaviy merosida farzand tarbiyasi	311
Raxmatullayeva N. Ta'lim muassasasida o'quvchi-pedagog munosabatlarini mustahkamlash hamda korporativ etikasi rivojlantirish mexanizmlari	319
Mardankulov J. Ta'lim tizimida pedagogik innovatsion texnologiyalarning mohiyati	324
Pardayev O. Texnika oliy ta'lim muassasalari rahbar kadrlarining liderlik imkoniyatlarida kommunikativ faoliyatning nazariy asoslari	330
Ismoilova A. Bo'lajak o'qituvchilarning akmeologik madaniyatini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari	335
Setsaliyeva I.I. Zamonaviy ta'limda kollobrativ ta'lim tushunchasi	340
Gulyamova N. Bo'lajak menejerlarda ijtimoiy faollikni shakllantirish	345
Qurbonova M.T. Talabalarida vatanparvarlikni shakllanishining pedagogik omillari	351
Bayjanova S.I. Inklyuziv ta'lim jarayonining pedagogik-psixologik jihatlarini	355
Alimov A.A. Bo'lajak muhandislarni ni innovatsion faoliyatga tayyorlashni modernizatsiya qilish muammolari	360
Shomurotov B.X. Forsayt texnologiya metodlari tasnifi va ularning mazmuni	367
Taniqulov J. A. Jamoatchilik fikrini o'rganish metodologiyasi (media axborot tizim misolida)	377
Shernafasova H. R. Oliy ta'limda o'qitishni masofaviy tashkil etishda o'qituvchining imkoniyatlari	387
Pulatova O. X. O'quv jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni joriy etish	393
Arzikulova S.F. Kredit-modul tizimi sharoitida ta'limni individuallashtirish jarayonini tashkil etishning nazariy asoslanishi	398
Teshabayeva D.M., Ababakirova M.Sh. Media olamida lisoniy kommunikatsiyaning mazmun mohiyati	403
Xojibekova M.A. Talabalarda muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi	408
Turdiqulova L. Z. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar shakllari	413

Yoqubaliyeva D.P. Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarini kasbiy-metodik rivojlantirish orqali fanni o'qitishga tayyorlash	418
Xoldarova I.V., Yuldasheva M.T. Boshlang'ich sinf yangi avlod darsliklarida fanlararo integratsiya	425
Ganiyeva D.B. Texnologik ta'limda kasb - hunarga o'rgatishni ilmiy tadqiqot ishlardagi tahlili	431
Elmurodov J.A., Matrasulova M.O. Zamonaviy boshqaruvda raqamli texnologiyalarning o'rni	435
Ma'mirova M.I. Ta'limning turli bosqichlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish	442
Сандязарова Т.М. Бўлажак технология ўқитувчиларининг лойиҳалаш компетенцияларини ривожлантириш босқичлари модели	448
Нумонжонова Ф. Механизмы совершенствования профессиональной компетенции будущих педагогов и воспитателей средствами сиббордной технологии	455
Шукуров Л. Применение информационных технологий в медицинском образовании: обзор и анализ	460
Наврузова Е.П., Джалматова З.Д. Роль инновационных технологий при изучении русской литературы в эпоху «Трансмедиа»	466
Абдуллаева Н.С. Развитие иноязычной коммуникативной компетенции у студентов аграрных направлений	470
Kim O.A. Microgroups on technology cooperation as an alternative to traditional training	475
Usmonova Sh.R. Classification of technical teaching aids and their functions	481
Qoraboyeva N. N. Main advantages and disadvantages of distance learning	486
Egamberdiyeva D.U. Psychological and pedagogical bases of use of designing methods in the process of teaching foreign languages	491
Nasritdinova K.T. Analysis and creation of an audiovisual teaching aid	497
Mukhamedjanova S., Rakhimova G. Games as a means of promoting young learners' speaking skills	502
Rejapov A.A. Principles of teaching as the main guideline in teaching activities	507
Toirov R.A. Methodology for analysis and self-analysis of teaching activities	512
Khurramov A.I. Developing the reading skills of visually impaired students using a task-based approach	517
Rametullaeva N. Pedagogical foundations of educating students in the spirit of love for the motherland by teaching historical works	527

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ХАМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Abdulfattoxova M. Yangi o'zbekiston umumiy ta'lim tizimida ustoz-shogird an'analarning ahamiyati va istiqboli	532
Mamajonov L. Mediateknologiyalar asosida o'quvchilarda milliy g'urur, vatanparvarlik kompetentsiyasini rivojlantirish metodikasi	537
Kenjayev Sh. Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish usul va vositalari	543

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Aliboev U. I. Matematik savodxonlikni rivojlantirishda dirixle prinsipi	547
Boymirov Sh. Oliy ta'limda fizika bo'limlarini muammoli o'qitishda materiallarni tanlash tamoyillari	552
G'ayipova G. Sifatli ta'lim - islohatlar natijasi	558
Sanaqulov F.R. Muhandislik yo'nalishi talabalarini fizika fanidan kasbga yo'naltirib o'qitishning metodikasi	562
Mirzamuratov B. F. Umumiy o'rta ta'limda fizikani o'qitishda temperatura va issiqlik mavzusini o'qitish usullari	574
Djurayev M. K. Kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda ochiq ta'lim tizimini tashkil etish usullari	582
Абдуғафурова И. Использование HOUDINI и ZBRUSH в тандеме с 3DS max	589

Jumamuratov R. The importance of teaching chemistry in general secondary schools with the help of educational tools	597
Abdullayeva O. S., Abdullajonova N. N. Formation of a knowledge base of an intelligent information system based on analytical methods	603

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Pardabayeva D., G'afforova Z. Intellektuallashtirish vositalar negizida bo'lajak o'qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlash	612
Ziyayev A. Kichik maktab yoshi davrida mustaqil o'quv topshiriqlarini tashkil etishning ayrim masalalari	617
Uzoqboev X. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning tabiiy savodxonligini oshirishda innovatsion texnologiyalarning roli	622
Sultanova N. Bolalarni zufunon shaxs etib rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning zarurati	628
To'raqulova M.B. STEAM ta'lim texnologiyasini maktabgacha ta'limda qo'llash orqali pedagoglarning kreativligini rivojlantirish	632
Ziyayev A. Kichik maktab yoshi davri va estetik his-tuyg'u tarbiyasi	638
Qoraboyev H., Shodiyeva J. Boshlang'ich sinflarda uy vazifasi doirasida beriladigan badiiy asarlarni so'rash usullari	643
Abdutfattoxova M. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "ustoz shogird" an'analarining metodologik asoslari	649
Сетсалиева И. Rivojlanish psixologiyasining predmeti	654
Olimova N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini xalq og'zaki ijodi vositasida o'stirish texnologiyasini takomillashtirish	663
Jo'rayeva Sh. Gap bo'laklari va ularning boshlang'ich sinflar darslikda qo'llanilishi	670
Sheraliyeva N. Boshlang'ich ta'limda tarbiya darslarini samarali tashkil etish texnologiyalari	675
Qodirova N. Alohida yordamga muhtoj bolalarni inklyuziv ta'lim sharoitida o'qitishda maktab va oilaning pedagogik hamkorligi	680
Xamidova S. Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarida faslitorlik kompetitsiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari	684
Ergasheva O. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini pirls baholash dasturidan foydalanish tizimi	689
Samatova M.K. Raqamli ta'lim muxitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ta'lim jarayonini baholash kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalar	695
Shomurodova N. 6-7 yoshli bolalarni axloqiy tarbiyalashda rivoyatlardan foydalanish metodikasi	701
Mustarova D. E. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining ekologik kompetentligini steam ta'limi asosida takomillashtirish	705
Калмуратова Х. Р. Технологии управления дошкольными образовательными организациями на основе модели бенчмаркинга	709
Нурбаева И.Т., Имамова Н.З. Содержание и сущность менеджмента качества дошкольного образования в педагогических исследованиях	718
Нигматова М. Современные аспекты развития речи детей дошкольного возраста	725

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Omarova A.Q. Qaraqalpaq milliy qosiqlarini izertleniwi hám rawajlaniw baǵdarlari	735
Jumayev I., Qayumova Z., Ubaydullayeva M. Talabalarga chizma geometriya fanidagi asosiy geometrik tushunchalarni nazariy va amaliy bilimlari aloqadorligini ta'minlash orqali boshlang'ich tushunchalarni o'rgatish	741
Hayitov J. Oliy ta'limda chizmachilik fanini raqamli texnologiyalar vositasida o'qitish	746
Raximova G. Tasviriy san'at йўналиши талабаларини касбий фаолиятга тайёрлаш	750
Ozodboyev I. Dars samaradorligini oshirishda multimedia vositalaridan foydalanish metodikasi	755

Turdaliyeva D. Ta'lim amaliyotida tasviriy san'atni o'qitish metodikasini rivojlantirish tendentsiyalari	760
Bekqulov Q. Muhandislik grafikasi fanlardan darsdan tashqari vaqtlarda mustaqil ta'lim olish va uni baholash tuzilmasi	765
Niyozmetov A. Chizmachilik fanini o'qitishda animatsion elektron ta'lim resurslaridan foydalanishning bugungi holati va mavjud muammolar	772
Ergasheva D.Ch. Muhandislik grafikasi fanlarini o'qitishda kompyuter grafikasi texnologiyalaridan foydalanish qulayliklari	777
Raxmonjonov X.A. Oliy ta'lim tizimida muhandislik grafikasi fanlarini qiyosiy o'qitilishining asosiy xususiyatlari	783
Shukurova L. "Ustoz-shogird" an'anasi asosida bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash	788
O'rinov M. Umumta'lim maktablarida chizmachilik fanini o'qitilish texnologiyasi va rivojlanishi	796
Madaminov N. Zamonaviy va an'anaviy tasviriy san'at asarlarini integral qiyofasini shakllantirish	801
A'zamjonov A. Ranglarni inson omiliga ta'siri	806
Mamurov A. Ustoz – shogird an'anasi asosida badiiy kulolchilik ijodiy ustaxonasini yaratishning ahamiyati	811
Qurbonova B. Oliy ta'lim muassasalarida raqamlashtirish va raqamli texnologiyalar vositasida tasviriy san'at fanini o'qitish mazmuni	820
Karimov O. Tasviriy san'at asarlarini ishlash jarayonida kompozitsiyaning xususiyatlari	825
Xo'jayeva S. Kompetentli yondashuv asosida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy – pedagogik ijodkorligini rivojlantirish metodikasi	830
Атаханова С.О. Совершенствование методики преподавания инженерно-графических дисциплин	836

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХӘМ СПОРТ

Сейдалиева Л.Д., Хайруллаева Н.Д. Бадий гимнастика спорт тури билан шуғилланувчи спортчиларнинг вестибуляр анализатор кўзгалишида вегетатив функциялар ўзгаришини текшириш	840
Karimov J. Mini - futbolchilarni o'yin va mashg'ulot jarayonida chidamlilik sifatini rivojlantirish yo'llari	850
Gilijova A. Талабаларнинг касбий-амалий жисмоний тарбиясини инсонпарварлаштиришнинг ўқув фаолияти муваффақиятига таъсирини экспериментал ўрганиш	857
Xodjanov A.R. Yunon-rim kurashchilariga texnik usullarni o'rgatish	867
Berdiev Sh. Talaba-yoshlarning futbol bo'yicha texnik-taktik tayyorgarlik tomonlarini o'rganish muammolari	872
Anorqulov B. Talabalarda ommaviy sport tadbirlarini tashkil qilish va o'tkazish kompetentsiyasini rivojlantirishga innovatsion yondashuv	877
Tashpulatov F. Yengil atletika sport turini rivojlantirishda oliy t'lim tizimida jismoniy tarbiya darslarida yengil atletika turlarini o'rgatish metodikasini takomillashtirish samaradorligi	882
Karimov F., Toshboyeva M. Para-dzyudochi qizlarning texnik va taktik harakatlari bo'yicha tezlashtirilgan mashg'ulotlar	887
Djabbarov A. Biomexanik tahlil asosida yadro uloqtirish texnikasini takomillashtirish samaradorligi	892
Raximov A. 15-17 yoshdagi futbolchilarni umumiy chidamkorliklarini aniqlash va rivojlantirish	896
Анашов В.Д. Малакали боксчиларни индивидуал техник-тактик ҳаракатларини ҳисобга олган ҳолда жангни олиб бориш манерасини аниқлаш	901
Хамраева З. Обоснование технологии физического совершенствования студентов средствами занятий бадминтона	905
Мухаметов А. Научно методические основы формирования интереса школьников к занятиям физической культурой и массовым спортом (на примере старшеклассниц)	911

MUHANDISLIK GRAFIKASI FANLARDAN DARS DAN TASHQARI VAQTLARDA MUSTAQIL TA'LIM OLIISH VA UNI BAHOLASH TUZILMASI

Bekqulov Q.Sh.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Sa'natshinoslik" fakulteti "Muhandislik va kompyuter grafikasi" kafedrası p.f.f.d., v/b dotsent

Tayanch so'zlar: ananaviy, mustaqil, amaliy, elektron, joizki, shakllantirish, topshiriq, modellashtirish, ta'kidlash.

Key words: traditional, independent, practical, electronic, appropriate, formation, assignment, modeling, highlighting

Ключевые слова: традиционный, независимый, практический, электронный, уместный, формирование, задание, моделирование, выделение.

Mustaqil ta'lim olishning asosiy vositasi - bu mustaqil ta'lim materiallaridir. Ular uzviy bog'langan tizim bo'lib, darsliklar, o'quv-metodik qo'llanmalar va ma'ruza matnlaridan farq qiladi. Ularda teran va mazmundor uslubiy ko'rsatmalar, ta'lim oluvchining bilish faoliyatini boshqarish bloki, kasbiy tayyorgarligi jarayonida mustaqil o'qish mezonlari, uning o'z-o'zini mustaqil o'qishga yo'naltirib borishi, o'z-o'zini nazorat qilishi, o'z-o'zini namoyon etishi va shaxsiy bilish faoliyati jarayonida o'z - o'zini baholay olishi uchun psixologik - pedagogik tavsiyalar mavjud bo'ladi. Mustaqil ta'lim materiallari o'quv-uslubiy qo'llanmalari, ma'ruza matnlari, kompyuter dasturlari, audio va video-materiallar, mavjud an'anaviy darsliklardan foydalanishga doir tavsiyalar, axborotning boshqa manbalari ko'rinishida bo'ladi [10].

Mustaqil ta'lim tizimi rivojlangan sari ta'limiy materiallarning roli o'zgarib boradi. Mustaqil ta'lim materiallari ishlanmasi, odatda, oliy ta'lim muassasasi mutaxassislari, ya'ni o'quv fani bo'yicha tajribali professor - o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi. Bu sharoitda o'qituvchilar faoliyatining mazmuni o'zgaradi. Bunda ularning metodik vazifasi katta ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta'lim tizimi juda katta imkoniyatlarga ega. Ta'lim oluvchilar o'zining bilish faoliyati jarayonida o'qituvchilardan oladigan ta'lim materiallaridan tashqari

yana qo'shimcha axborotlardan ham foydalanadilar. Bu axborotlar ularda o'z-o'zini anglash va mustaqil ta'lim olish mahsuli tarzida yuzaga keladi. O'qituvchi tomonidan yo'naltiriladigan ta'limiy materiallar ahamiyatining yuqori bo'lishiga qaramay, ta'lim oluvchi o'z-o'zini anglash jarayonida egallaydigan axborot ancha mahsuldordir. Mustaqil ta'lim mazmuni ta'lim mazmuniga ko'ra ancha kengroq bo'ladi. Mustaqil ta'lim olish jarayonida ta'lim oluvchi ta'lim mazmunini tanlash huquqiga ega. U belgilangan bilim va malakani egallashida ta'lim oluvchining maqsad va vazifalarini aks ettiradi.

Oliy ta'lim va boshqa ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish uchun ayrim jihatlarga e'tibor qaratishimiz zarur hisoblanadi:

- talabalarning mustaqil ishlash ruhida tarbiyalashning metod va shakllarini rivojlantirish;

- ta'lim va tarbiyani hamda rivojlantirish kabi maqsadlarning birligi, umumilliy va umunkasbiy tayyorgarlikning uzviyligini ta'minlash;

- pedagogik tajribalarni, fan-texnika taraqqiyotidagi yutuqlarni o'rganish, umumlashtirish va amalyotga tadbiiq etish.

Biz mustaqil ta'limni rivojlantirish va samaradorligini oshirish borasidagi tadqiqotlarning tahlili asosida "Chizma geometriya" va "Analitik geometriya" fanlari integratsiyasi asosida o'qitish samaradorligini oshirish tuzilmasini ishlab chiqdik.

Tuzilmaning asosiy maqsadi "Chizma geometriya" va "Analitik geometriya" fanlari integratsiyasi asosida o'qitish samaradorligini oshirishdan iborat bo'lib, bunda "Chizma geometriya" va "Analitik geometriya" fanlari integratsiyasi asosida o'qitishda bo'lajak o'qituvchilarda axborot manbalaridan samarali foydalanganish usul va vositalari orqali yangi bilimlarni mustaqil tarzda o'zlashtirishda ijodiy yondoshish va maqsadli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish vazifa sifatida belgilab olindi. Bunda mustaqil ish tashkil etishning shart-sharoitlari, mustaqil ta'limning didaktik vositalari va mustaqil ta'limni nazorat qilish jarayoni inobatga olingan.

Mustaqil ta'limining asosiy vazifalarida quyidagilar aks etadi:

- talabalarning mavzularga oid yangi bilimlarni mustaqil tarzda puxta o'zlashtirish ko'nikmalariga ega bo'lishi,

- axborot manbalari (adabiyotlar, gazeta va jurnallar, internet saytlari)dan samarali foydalangan holda kerakli ma'lumotlarni izlab topa olish ko'nikmasiga ega bo'lishlari, uning qulay usullari va vositalarini aniqlashi,

- me'yoriy hujjatlar, elektron o'quv va ilmiy adabiyotlar, o'quv adabiyotlar va ma'lumotlar banki bilan ishlay olishi, internet tarmog'idan maqsadli foydalanishi, turli topshiriqlarni bajarishda ijodiy yondasha olishi nazarda tutiladi. Mustaqil ishni boshqarishning quyidagi vositalari mavjud:

- fanlarni o'rganish jarayoni boshida talabalarning bilim va ko'nikmalarini nazorat qilish;

- auditorya mashg'ulotlarida, ya'ni ma'ruza, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarida materialni o'zlashtirish darajasini doimiy ravishda nazorat qilish;

- o'quv bo'limi yoki dars moduli oxirida oraliq nazorat;

- nazorat tadbirlariga tayyorgarlik ko'rish jarayonida talabaning intizomni o'rganish jarayonida o'zini o'zi nazorat qilishi;

- test yoki imtihon shaklida intizom bo'yicha yakuniy nazorat;

- dars mashg'ulotlaridan keyin qoldiq bilim va ko'nikmalarni nazorat qilish.

Talabaga ongli ravishda ta'lim berish ularning o'rganayotgan buyum va hodisalarni bilishga faol bo'lishlarini ta'minlaydi. Ular o'rganayotgan materialni tushunib o'zlashtiradi va mustaqil ishlashga o'rganib boradi hamda o'z ishlarini esa to'g'ri rejalashtirish nazorat qilishga odatlanadi.

Talabalarning grafik bilimlarini chuqurlashtirish va rivojlantirish maqsadida o'quv materialni qat'iy taqsimlab chiqilishi kerak. Bunda yangi materialni o'zlashtirayotganda talabalar oldin ko'rgan, eshitgan, bilib olgan narsalariga tayanishi zarur bo'ladi. Har qanday narsa ilgari o'zlashtirilgan eski narsalarga asoslanadi, ular bilan uyg'unlashib, keyingi ta'lim uchun mustahkam baza yaratadi. Agar talabalar bilimlar, g'oyalar, tushunchalarni egallab, yangi o'zlashtirilgan bilimlarda ularga asoslanadigan bo'lsa, har bir yangi bo'g'inning ongli ravishda bilib olinishiga keng yo'l ochiladi. Bu esa ta'limning muntazamligi va izchilligi ta'sirining ijobiy natijasidir.

Ta'limning amaliy mashq qilish metodlari talabalarning faol va mustaqil ishlash hisoblanib, u quyidagi sharoitlarga rioya etiladi:

1. Har qanday mashq asosida aniq bilimlar, topshiriqlarni bajarish qoidalari, usullarining bo'lishi;

2. Talabalarning mashqlar maqsadi, olingan malaka va ko'nikmalarni qacda qo'llanishi mumkinligini bilib olish;

3. Topshiriqni bajarishda yo'l qo'yilgan xatolarni o'z vaqtida oldini olish;

4. Mashqlarni amalga oshirishda shart-sharoitlarning mavjud bo'lishi;

5. Mashqlarning xilma-xil bo'lib, murakkablashib boshqasiga o'tishi;

6. Mashqlarning muntazam, ongli ravishda tushunib bajarilishi va hokazo.

Ta'limda amaliy ishlar metodi esa yuqorida ta'kidlanganidek talabalarning mustaqilligini rivojlantiradi, o'quv materialini o'zlashtirishni osonlashtiradi, har bir narsani sinchiklab kuzatishga, to'g'ri xulosalar chiqarishga o'rgatadi. Amaliy ishlar va grafik shakldagi mustaqil ta'lim topshiriqlari bizning yo'nalishimizga ya'ni "Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi" yo'nalishi talabalari uchun eng ko'p ishlatiladigan turlaridan biri hisoblanadi.

Mustaqil ishlarni baholash mezonlari ta'lim yo'nalishlari va mutaxassislik fanlarining turidan kelib chiqqan holda alohida ishlab chiqilishi mumkin.

1-jadval

Mustaqil ta'limni baholashda umumiy mezonlari

O'zlashtirish darajasi	Ko'rsatkichlar
5 baho	1. Fan o'quv dasturiga kiritilgan mavzular bo'yicha mustaqil ta'lim materiallarini to'liq o'zlashtirganda, o'z xatolarini o'zi tuzata bilgan holda. 2. Fanga qiziqishi, yaatuvchanligi, yangi texnika-texnologiyalarni intilishi, murakkab topshiriqlarni bajarishga harakatlanganligi.
4 baho	1. Fanni o'quv dasturiga kiritilgan mavzular bo'yicha mustaqil ta'lim materiallarini to'liq izohlab bergan, ba'zi ahamiyatga ega bo'lmagan xatolarga yo'l qo'ygan va bu xatoliklarni o'qituvchi ko'rsatmasi asosida tuzata olgan holda; 2. Fanga qiziqish, yangi texnika-texnologiyalarga qiziqishni namoyon etishi, murakkab topshiriqlarni bajarishga intilishiga
3 baho	1. Fanni o'quv dasturiga kiritilgan mavzular bo'yicha mustaqil ta'lim materiallarini to'liq izohlanmagan, fanni boshqa qismlarini o'rganishga to'sqinlik qilmaydigan ayrim ahamiyatga ega bo'lmagan xatoliklarga yo'l qo'ymagan va bu hatoliklarni o'qituvchi yordamida tuzatilgan hollarda. 2. Fanni o'rganishda yangi texnika-texnologiyalarga qiziqishi passivligi, murakkab topshiriqlarni bajarishga intilishi yo'qligi.
2 baho	O'quv dasturiga kirgan mavzular bo'yicha mustaqil ta'lim materiallarini to'liq bilmagan, tizimlashtirilman va tuzatib bo'lmaydigan xatoliklarga yo'l qo'ygan holda

Darslik va o'quv adabiyotlar talabalarni yashash, kurashish, etuk va go'zal istiqbol tomon ishonch bilan borishga chorlaydi. Yaxshi va qiziqarli mazmun va mohiyati jihatidan boy bo'lgan o'quv qo'llanma yoki darslik talabalarga juda ko'p jixatdan bilim beradi, ko'p yaxshi fikrlarni uyg'otadi, zamonamizning haqiqiy xususiyatlarini topishga, o'zlikni yanglashga eng muhimi tafakkurimiz uchun eng ko'p va rang - barang ozuqa olishga yordam beradi. Bunday darslik yoki o'quv qo'llanmani ochganda albatta huzurlanib, yopganda esa ruhan boyiganlik his etiladi.

Darslik va o'quv adabiyotlar o'quv fanining zaruriy qismidir. Grafik ta'limga oid darslik yoki o'quv qo'llanmalar shu fanga oid ilmiy bilim va tushunchalar asoslarini dastur va didaktika talablariga muvofiq ravishda bayon etuvchi kitobdir. Talabalar darslik yoki o'quv qo'llanma bilan ham darsda ham uy sharoitida mustaqil ish olib boradilar. Darslik yoki o'quv qo'llanma materiallari talabalar uchun juda katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. U bilan ishlash talabalarining aqliy tarbiyasiga ijobiy ta'sir etadi. Darslik yoki o'quv qo'llanma talabalarda estetik

dunyoqarash, ahloq-odobning shakllanishiga, tafakkur va nutqning rivojlanishiga yordam beradi.

Fanga oid materiallarini tanlashda, bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirish printsipligiga e'tiborini qaratgan holda talabalarning o'rganayotgan bilim va ko'nikmalarini egallashga ongli munosabatini ta'minlash, qiziqishni oshirish, bo'lajak kasbni egallashda foydali bo'lishini tushuntirish, fan va texnika yutuqlari bilan shu fanning bog'liqlik jihatlarini ko'rsatib berishga qaratilganligini ifoda etuvchi materiallarning qo'llanilishi shu yo'nalishdagi amaliy vazifalarni ko'ngildagidek amalga oshirilishiga ijobiy ta'sir etadi. Talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda grafik ta'limi darsliklari uchun muammoli vaziyatlarni yuzaga keltiruvchi amaliy topshiriqlarga doir materiallarning berilishi natijasida mustaqil ta'lim va faol izlanishlilik yuzaga keladi.

Adabiyotlar:

1. Boburmirzo Kukiev., Achilov Nurbek Norboy o'g'li & Bekqulov Quadrat Shaydulloyevich. (2019). Technology for creating images in autocad. European Journal of Research and Reflection in Educational Science. 7 (12), 49-54-220.
2. Shaydulloyevich B. K. (2020). Increasing students' graphic literacy through teaching the sciences of drafting and descriptive geometry. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (4), Part II, 75-78.
3. Achilov Nurbek Norboy o'g'li, Bekqulov Quadrat Shaydulloyevich, Ko'kiyev Boburmirzo Baxodir o'g'li & Jumayev Isroil Omandovlat o'g'li (2020). Methods of developing creative abilities in children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (10), Part II, 151-153.
4. Bekqulov Quadrat Shaydulloyevich., Kukiyeu Boburmirzo Bahodir ugli., Avazova Guzal Rustambek qizi. (2020). The works in the framework of five initiatives at chirkik state pedagogical institute in tashkent region. EPRA International Journal of Research and Development, 5 (3), p. 411-412.
5. Boizaqova S. A., Bekqulov Q.Sh. (2021). Ko'rinishlar mavzusini tushuntirishda detal modelini o'ziga qarab o'rganishning ahamiyat. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(3), 96-101.

РЕЗЮМЕ

Ma'lumki, ta'lim berish jarayoni-ikki yoqlama jarayondir. Bu jarayonda o'qituvchi ham, o'quvchi ham faol bo'lishi kerak. Agar pedagog o'z ishida muvafaqqiyatga erishishga intilsa u albatta talabalarning faolligini oshirish, faollikni rag'batlantirish va kerakli yo'lga solishi lozim. Talabalar faoliyatini oshirishning asosiy vositalaridan biri ularning mustaqil ta'limlarini to'ri tashkil qilishdir.

РЕЗЮМЕ

Известно, что процесс воспитания является двусторонним процессом. И учитель, и ученик должны принимать активное участие в этом процессе. Если педагог стремится добиться успеха в своей работе, он обязательно должен повышать активность учащихся, поощрять их активность и направлять их в правильном направлении. Одним из основных средств повышения активности учащихся является правильная организация их самостоятельного обучения.

SUMMARY

It is known that the process of education is a two-way process. Both the teacher and the student should be active in this process. If the pedagogue strives to achieve success in his work, he must definitely increase the activity of students, encourage their activity and guide them in the right direction. One of the main means of increasing the activity of students is the proper organization of their independent education.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 3

Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 05.03.2024. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №

